
UDK 821.111-4.09 Woolf V.
Pregledni članak
Primljeno: 8. X. 2011.

NINA SIRKOVIĆ

Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Splitu
nina.sirkovic@fesb.hr

TRI GVINEJE VIRGINIJE WOOLF: „DRUŠTVO AUTSAJDERICA“ U BORBI PROTIV TIRANIJE

Sažetak

Cilj je rada pomoću analize i interpretacije eseja Tri gvineje Virginije Woolf ukazati na aktualnost ideja i pitanja postavljenih u eseju, koji i u XXI. stoljeću traže odgovor, te podsjetiti na nepravедno zanemareni esejistički opus ove autorice. Pitanje rodniх razlika, hijerarhijski ustroj društva temeljen na patrijarhalnim odnosima, rat i uloga žene u njegovu sprječavanju, fašizam, pacifizam, nacionalizam – teme su koje su u fokusu današnjice, a Woolf, koja je svojim esejom potaknula kontroverze, pokazala je i znatnu relevantnost i svojevrsno vizionarstvo. Esaj Tri gvineje u okviru odgovarajućega povijesnog, političkog i društvenoga konteksta ukazuje na žestoku kritiku rata kao i na stalnu borbu žene za ravnopravnost u svim porama današnjega društva.

***Ključne riječi:** Virginia Woolf, Tri gvineje, esaj, društvo autsajdera, feminizam*

Najpoznatiji antiratni esej Virginije Woolf zacijelo je esej *Tri gvineje*, započet početkom tridesetih godina, objavljen 1938. Ovaj je esej u velikoj mjeri povezan s *Vlastitom sobom*, jer je i zamišljen kao njezin nastavak, a nastao je iz predavanja „Profesije za žene“, baš kao što i *Vlastita soba* vuče korijene iz predavanja „Žene i književnost“. Naslov eseja danas zvuči pomalo arhaično.¹ U eseju gvineje imaju simbolično značenje; one su moćno sredstvo u rukama žena koje samostalno odlučuju komu će i pod kojim uvjetima novčano pomoći i tako sudjelovati u promjeni društva.²

Tri gvineje često se dovode u vezu s esejom *Vlastita soba*, dijelom zbog jednako zbunjujućih oblikovnih svojstava, dijelom zbog slične problematike, pa je neupitno da je ovo djelo prvobitno zamišljeno kao nastavak iste rasprave, koja je trebala biti jednako izazovna, ali grublja, na što ukazuje i naslov „Kako je kad te mrže“, koji je Woolf kasnije promijenila (Čale Feldman, 2004: 248). Glavne teme u *Vlastitoj sobi* bile su obrazovanje žena, njihova isključenost iz društva i umjetničko stvaralaštvo, odnosno pisanje. *Tri gvineje* opet govore o obrazovanju žena i njihovu potlačenom položaju, ali ovoga puta u kontekstu nadolazećega rata. Materijalni aspekt javlja se u obama esejima kao esencijalno važan pokretač u promjeni društvene situacije žene. Kada su žene materijalno neovisne i imaju svoj vlastiti prostor, one mogu razviti odnos prema svijetu lišen gnjeva, nezadovoljstva, osjećaja manje vrijednosti. Tako raste-rećene, one ostvaruju ravnodušnost prema okolini te mogu neometano stvarati, stoji u *Vlastitoj sobi*. U *Tri gvineje*, kada žene postignu neutralnost, odnosno ne ovise o nikome (a to mogu ako su članice društva autsajdera), onda one svojim znanjem i sposobnostima mogu pridonijeti formiranju humanije civilizacije. Preporuka koja je dana ženama u završnome dijelu *Vlastite sobe* u smislu idealnoga stanja ženske svijesti za kreativno stvaranje (a to su sloboda i mir) doslovna je tema eseja *Tri*

1 Julia Briggs spominje kako je iznos od triju gvineja bio karakterističan za naknadu za medicinski savjet; u jednoj sceni iz Pargitera, koja je kasnije ukinuta, Rose, Maggie i Elvira pričaju o temi kontracepcije ističući kako su obične žene na ulici bile presiromašne da bi si mogle priuštiti tri gvineje za takvu zaštitu. (Briggs, 2005: 317).

2 Pripovjedačica u eseju kaže: „... budući da su gvineje rijetke i vrijedne, poslušat ćete koji su to uvjeti koje vam želimo postaviti...“ i zatim odrješito i argumentirano iznosi svoje stavove i daje upute kako bi trebalo djelovati u smislu pridonosa miru. (Woolf, 2004: 92).

gvineje (Lee, 1999: 416). Također utopijski završetci obaju eseja, jedan u obliku androginije, a drugi u području društva autsajdera, govore o jednome boljem, humanijem društvu u kojem nema egoizma, o društvu u kojem su svi ljudi jednaki.

Tri gvineje Virginia Woolf započela je pisati početkom 1937. godine i trebalo joj je nešto više od godine dana da završi ovo djelo.³ Ono je nastalo bez većih poteškoća; nije bilo premišljanja kao pri pisanju *Valova* ili *Godina*. Budući da je propala ideja o pisanju romana-eseja, fikcionalni dijelovi iz *Pargitera* uklopili su se u roman *Godine*, a ideje iz esejističkih međupoglavlja svoje su utjelovljenje našle u eseju *Tri gvineje*. *Tri gvineje* najviše su se udaljile od fikcije od svih spisateljičinih radova pa ne iznenađuje što u ovome dugom eseju nedostaje spontanosti i lepršavosti izraza. Pišući u fikcionalnome obliku o stvarnim, nefikcionalnim stvarima, Woolf je vrlo promišljeno povezala ove dvije naizgled teško povezive forme. *Tri gvineje* pisane su u epistolarnome obliku koji autorica rabi kako bi se približila čitatelju, a intimistički ton i namjerne te dobro promišljene digresije tu vezu još pojačavaju. Esej se sastoji od triju poglavlja otprilike iste veličine, a svako od njih predstavlja odgovor na fiktivno pismo što su ga poslale dvije počasne blagajnice i jedna počasni blagajnik u kojem oni mole novac za svoje potrebe. Cilj je svakoga poglavlja odgovoriti na pitanje kako žene mogu ostvariti slobodu i mir, a spriječiti rat.

Narativna tehnika eseja *Tri gvineje* poglavito je zanimljiva jer se može razmatrati s pozicija više glasova koji se javljaju u eseju, a za koje se zalaže Rachel Blau DuPlessis. Ona u ovome eseju vidi dva različita glasa koji se sjedinjuju u trećem: jedan je glas racionalan, legalistički i logičan, dok je drugi manje određen i sklon digresijama. Ta se dva glasa sjedinjuju u trećem glasu, glasu autsajderice koja ne posjeduje autoritet, niti ga ne traži, nego zapravo sjedinjuje razum i osjećaje, logiku i prkos (BlauDuPlessis, 1985 : 114).

Pripovjedačka tehnika u ovome eseju može se analizirati i s gledišta feminističke naratologije o kojoj govori Susan Lanser. Ona se zalaže za

3 Esej je izašao iz tiska 3. lipnja 1938. u izdanju The Hogarth Pressa i odmah doživio različite kritike. (Vidi Briggs, 2005: 332–335.).

uzajamno povezivanje ovakve vrste naratologije, odnosno proučavanja naratoloških metoda u tekstovima koje pišu žene i same feminističke kritike, naglašujući uzajamnu korist kako za feminističku kritiku, koja bi bila obogaćena proučavanjem novih naratoloških metoda, tako i za samu naratologiju koja bi se obogatila kritikom i iskustvom ženskih tekstova. Lanser analizira tri vrste adresanata u privatnome pismu objavljenome 1832. godine u časopisu *Atkinson Casket*. Pismo je napisano kao dvostruka konstrukcija: na prvoj razini mlada udana žena piše o svome zadovoljstvu brakom, mužem i njegovom majkom. Iščitavajući svaki drugi red, pismo nosi potpuno drukčiji ton i značenje: žena je očajna, muž joj pije, maltretira je i ponižava, a ona ne vidi izlaz. Lanser u ovome tekstu uočava potrebu žene za dvostrukim glasom – površinski tekst slavi ženinu sreću, dok onaj drugi, skriveni, govori o svoj njezinoj nesreći. Ta dva teksta povezana su tako da tvore treći sloj teksta, treći glas koji se obraća samomu čitatelju, koji je zbog svoje neutralnosti kadar iščitati negativan diskurs nastao zbog cenzure. Pisma, kao i dnevници, pripadaju „privatnoj sferi“ pisanja pa su žene kroz privatni kontekst mogle lakše izraziti svoje emocije, strahove i razmišljanja općenito. Budući da su *Tri gvineje* također u obliku pisma, zapravo pisama poslanih na adresu triju adresanata, i ovdje se može govoriti o namjernoj cenzuri, višeslojnome tekstu koji nosi različite razine informacija. Woolf stvara dva narativna glasa: prvi je pripovjedačica koja se obraća muškarcu uz povremene digresije upućene dvjema blagajnicama, a drugi je glas onaj koji objedinjuje sva tri pisma i obraća se čitateljima izražavajući jaku kritiku povijesnih, društvenih i kulturnih prilike svoga doba. Posebnost je ove narativne tehnike i u tome što se Woolf u ovome eseju, birajući epistolarni oblik, približuje čitatelju, s njim postaje prisna, a s druge strane istodobno i distancira preko pripovjedačice koja se obraća muškarcu koji moli za pomoć.

Odmah u prvome poglavlju prvoga dijela Virginia Woolf naznačuje temu eseja i unaprijed se ograđuje, upravo kao i u *Vlastitoj sobi*, ako pokušaj bude osuđen na neuspjeh. Počasni blagajnik sredovječni je odvjetnik koji pripada sloju obrazovanih muškaraca. Istodobno on se za pomoć obraća pripovjedačici koja također pripada sloju obrazovanih.

Naizgled oba spola u društvu funkcioniraju podjednako, ali između njih dubok je ponor koji je trenutno nemoguće premostiti. Woolf prvo razmatra razliku vezanu za obrazovanje žena i muškaraca. Sve mogućnosti i privilegiji obrazovanja nalaze se samo na muškoj strani pa ona žene koje su se u to vrijeme smatrale obrazovanima naziva „kćerima obrazovanih muškaraca“⁴, što ukazuje na razliku između samih muškaraca koji su obrazovani i njihovih kćeri koje su odrastale u takvu okruženju, ali se nisu mogle zvati obrazovanim ženama. Osnovni razlog neravnopravnosti materijalne je prirode: nedovoljno ulaganje u obrazovanje žena. Zaklade za školovanje bile su udruge u koje je stoljećima išao obiteljski novac i iz kojega su se školovali samo muškarci. Pojam školovanja nije uključivao samo učenje iz knjiga nego i mogućnost bavljenja raznim športovima, putovanja, obogaćivanje uma i proširivanje svjetonazora. Posljedica takva različitog ulaganja u obrazovanje sinova i kćeri jest drukčiji pogled na svijet. Obrazovanje mijenja način na koji ljudi doživljavaju svijet jer je za funkcioniranje u društvu nužno znanje o politici, međunarodnim odnosima, gospodarstvu, filozofiji, teologiji, psihologiji, a sve je to ženama nedostupno. Tako je logično i da u odnosu na rat muškarci i žene imaju različite stavove.

Otkako su žene dobile pravo glasa i mogućnost rada u strukama, njihov je utjecaj u društvu porastao. One se više ne moraju bezuvjetno pokoravati, pa tako stječu utjecaj koji je neutralan. Međutim i tu se javlja problem, jer žene u strukama zarađuju znatno manje od muškaraca, a i izbor zanimanja vrlo im je ograničen. Nadalje, sva upravna mjesta rezervirana su za muškarce. Uzrok tomu, osim ograničene mogućnosti obrazovanja, predstavlja i pojam vlasništva koji je ženama zakonski uskraćen. Muškarci po rođenju nasljeđuju gotovo sav kapital, zemlju i dragocjenosti te ovlasti da dodjeljuju državne službe. Žene ne dobivaju ništa od toga. Tko nema novac, nema ni utjecaj, tvrdi Woolf, a takve razlike u tretiranju žena i muškaraca ostavljaju razlike u umu, kao i u tijelu.

4 Woolf u bilješkama iza prvoga dijela eseja objašnjava ovaj „nespretan izraz“ kojim opisuje sloj onih žena čiji su očevi obrazovani u javnim školama i sveučilištima. Iako pripadaju istoj obitelji, te se žene ne mogu nazivati „buržujima“ kao na primjer njihova braća jer su dva osnovna obilježja buržoazije kapital i okolina, a žene nemaju pristup ni jednom ni drugom. (Woolf, 2004: 53).

Nakon što je ustvrdila da, bez obzira na svoj intelekt i obrazovanje, muškarci posjeduju želju za dominacijom i vlasti, Woolf se vraća na pojam obrazovanja kao na jednu od najvećih ljudskih vrijednosti. Razmatrajući pismo počasne blagajnice u kojem ona moli novac za obnovu ženskoga koledža, fiktivna pripovjedačica dolazi do iznenađujućega zaključka da obrazovanje ne predstavlja isključivo pozitivnu vrijednost, da ono nije dobro u svim okolnostima i za sve ljude, nego samo za neke ljude i neke određene svrhe. Kćeri i sestre obrazovanih muškaraca dobile su mogućnost rada u strukama i tako žrtvovalе vlastitu udobnost i zadovoljstva te napustile jedinu profesiju koja im je dotada bila dostupna: brak. Prvi pokušaji osnivanja ženskih koledža bili su mukotrpnі. Novoosnovani ženski koledži imali su neusporedivo manje novčane fondove u odnosu na muške, a zahtjev za dodjelom titule ženama koje završe koledž naišao je na žestok otpor među muškim studentima i sveučilišnim profesorima. Iz ovakva je ponašanja jasno da sveučilišta ne obrazuju ljude u smjeru dobrostivosti i velikodušnosti koje će ići prema sprječavanju rata, nego se potiče neravnopravnost, posesivnost te se demonstrira sila i moć. To je očiti razlog zašto samim obrazovanjem nije moguće spriječiti rat.

Virginia Woolf bila je osvjedočeni pacifist, žestoki borac protiv rata, pa ne čude njezine, pomalo radikalne, ideje o ženama koje su nesvjesno potpomagale Prvi svjetski rat. U tome ratu, tvrdi Woolf, kćeri obrazovanih muškaraca pomagale su u bolnicama, vozile kamione, radile u poljima i tvornicama streljiva te njegovale i tješile svoje momke i muževe koji su se ranjeni vraćali iz rata uvjeravajući ih da su stradali za junačku stvar. Razlog je tomu upravo neodgovarajuće obrazovanje kod kuće, koje je ženama bilo toliko mrsko, isprazno i dvolično da su pohrlile van čim im se pružila prva prilika za javno djelovanje. Stoga je, bez obzira na manjkavosti obrazovanja u koledžu, školovanje jedina alternativa obrazovanju u privatnoj kući. Pripovjedačica se na kraju prvoga dijela odlučuje dodijeliti jednu gvineju za izgradnju ženskoga koledža ne postavljajući nikakve uvjete. Ulaganje u sveučilišno obrazovanje žena pozitivan je prinos sprječavanju rata.

Drugo poglavlje usredotočeno je na ulaz žena u profesionalna zanimanja i pitanja koja su aktualna i dan-danas: zašto su žene potplaćene i marginalizirane u profesionalnim zanimanjima. Woolf smatra da je mogućnost vlastite zarade od neprocjenjive vrijednosti te da je to jedino oružje kćeri obrazovanih muškaraca koje ženama omogućuje samostalno, neovisno mišljenje. Pripovjedačica razmatra molbu druge počasne blagajnice koja traži potporu da se pomogne kćerima obrazovanih muškaraca pri zapošljavanju u struci. Međutim u istim poslovima žene su potplaćene u odnosu na muškarce. Pripovjedačica tvrdi da te nedosljednosti postoje zbog ozračja koje je jedan od najvećih i najneopipljivijih neprijatelja kćeri obrazovanih muškaraca. Tu Woolf vrlo radikalno povlači usporednicu između diktatorstva u fašističkim zemljama i istih diktatorskih stavova u engleskome društvu. Ovo je možda i najradikalnija ideja u eseju, gdje je društveno-političko uređenje u Engleskoj poistovjećeno s funkcioniranjem europskoga fašizma.⁵ Ona navodi dva citata, jedan iz Njemačke, drugi iz Engleske, koji na isti način govore o tretiranju žena u predratnome vremenu: u obama se spominje potreba da žena ostane kod kuće jer je ondje najpotrebija, a muškarci su ti kojima je povjerena uloga hranitelja obitelji. Pripovjedačica se pita ne bi li prvo trebalo ženama pomoći da unište neprijatelja u vlastitoj zemlji prije nego što ih se zamoli za pomoć da ga se zgazi u tuđini. Nadalje, ona objašnjava podjelu svijeta na dvije vrste službe: javnu i privatnu. U javnome svijetu sinovi obrazovanih muškaraca obavljaju javne službe za koje su plaćeni; oni su državni službenici, sudci, profesori, vojnici. U drugome svijetu kćeri obrazovanih muškaraca rade kao supruge, majke, kćeri, ali za taj rad nisu plaćene. Nigdje na svijetu ne postoji posao majke, a svi se slažu da je to profesija koja nema cijenu. Brak je također neplaćena profesija pa ni tu žene nemaju vlastitih prihoda, a bez toga nema ni samostalnoga mišljenja. Jedini način ostvarenja samostalnosti i mogućnosti pomaganja u borbi protiv rata jest da žene rade i zarađuju.

5 Woolf još u *Vlastitoj sobi* iznosi stavove po kojima Engleskom vlada patrijarhat, ali oni su znatno ublaženi, no kako je cijeli esej pisan lepršavim, zabavnim stilom, iste ideje koje su prisutne i u *Tri gvineje* ne djeluju tako radikalno. „I najprolazniji posjetilac na ovom planetu, pomislih, da samo baci pogled na te novine, smjesta bi uvidio, čak i iz ovako površnih svjedočanstava, da je Engleska pod vladavinom patrijarhata.“ (Woolf, 2003: 37).

U trećem, posljednjem dijelu pripovjedačica se vraća na zahtjev iz prvoga dijela u kojem obrazovani muškarac od nje traži pomoć u sprečavanju rata. To podrazumijeva potpisivanje proglašenja o zaštiti kulture i intelektualne slobode. Ovaj zahtjev čudan je jer se od žena, kojima je pristup sveučilištima, pa tako i formalnomu obrazovanju, ograničen, sada traži da podupiru slobodu i kulturu koje su im stoljećima uskraćivane. Da bi žene mogle pomoći muškarcima u obrani slobode i kulture, one prvo moraju obraniti vlastitu kulturu i intelektualne slobode. Književnost je jedina profesija koja je otvorena ženama, a oko koje se nisu vodile bitke. Budući da je ta profesija iznimno nezahtjevna u materijalnome smislu (knjige su jeftine, a papir i olovka gotovo su besplatni), svi slojevi uče čitati i pisati pa je nemoguće nekome zabraniti bavljenje književnošću. Književna struka nema ni službenoga tijela koje donosi odluke i brine se za njihovo provođenje, nema ni počasnu blagajnicu, a knjižnice su sada otvorene i za žene. Žene pišu pod pseudonimima pa izdavač ne može znati je li autor žena ili muškarac (što, doduše, i dalje govori u prilog dvostrukim standardima), znači, imaju mogućnost objavljivanja svojih djela. Međutim sama književnost slaba je moć. Moć je ondje gdje je i novac, a ako žene pišu za novac, znači li to da one nisu neutralne, ne prostituiraju li one svoj um? Ako njihova kultura nije neutralna, a istodobno im je intelektualna sloboda „prodana u ropstvo“ (Woolf, 2004: 148), onda žene ne mogu potpisivati proglašenja o zaštiti te iste kulture i slobode. One moraju zarađivati za život.

Istodobno, ako žene koje imaju dovoljno sredstava za život i mogu se baviti kulturom samo za osobno zadovoljstvo, zavire u knjige i prelistaju tisak, vidjet će da stanje u tim područjima nije ništa bolje od stanja u ostalim dijelovima društva; literatura činjenica i literatura mišljenja nisu čiste činjenice i mišljenja nego „krivotvorene činjenice i patvoreno mišljenje“ (Woolf, 2004: 150). Svaka izjava morala bi biti lišena motiva novca, moći, oglašivanja, taštine i publiciteta. Kada bi ljudi pisali samo istinu o politici i istinu o umjetnosti, nitko ne bi vjerovao u rat kao nešto veličanstveno i sveto, nego bi se stvorila sveopća antiratna klima. Ljudi ne bi vjerovali u rat već bi vjerovali u umjetnost. Naravno, ovaj je zahtjev potpuno nerealan jer se svijet upravlja drukčijim motivima i interesima.

Woolf smatra, ženama i muškarcima predstoje mukotrpane godine zajedničke borbe. Treba zaštititi prava pojedinaca, suprotstaviti se diktatorstvu, osigurati jednaka demokratska prava za sve. Muškarci i žene moraju raditi zajedno za isti cilj. Iako je Virginia Woolf u cijelome eseju vrlo eksplicitna, pa i radikalna u svojim stavovima koje daje potpuno jasno i neuvijeno, pri spomenu riječi „feminizam“ opet se služi svojom glasovitom višeznačnosti i simbolikom. Došavši do razmišljanja o zajedničkim interesima i ciljevima muškaraca i žena, pripovjedačicu iznenada obuzima bijes oko mrske riječi „feminizam“: budući da je feministkinja osoba koja se bori za ženska prava, a žene su dobile pravo zarađivanja za život, taj je pojam potpuno nepotreban i nevrijedan. Treba ga zapaliti da izgori u dimu, raspline se sve dok ne nestane i najmanji trag od njega. Isto treba pokušati napraviti i s riječima „tiranin“ i „diktator“, ali one ne gore, te su riječi znatno tvrdokornije i nisu zastarjele. Stavljanje uz bok borbu za prava žena za ravnopravnost s tiranijom i diktatorstvom vrhunac je ironije, a još je znakovitija činjenica da je feminizam tako krhak i da ga se lako može uništiti, poput lista papira. Budući da je i prije iznijela stavove kako je englesko društvo patrijarhalno i da predstavlja jednu vrstu tiranije nad ženama, sada su i muškarci u situaciji osjetiti diktatorstvo koje im se približava.

Bez obzira na zajednički motiv borbe, Woolf ne zaboravlja potlačenost žene kroz povijest i njezinu isključenost iz društva. Žene su različite po spolu i po obrazovanju i zato se ne mogu priključiti zajedničkomu društvu u borbi protiv rata. One neizbježno na društvo gledaju kao na zavjeru u kojoj su muškarci dominantni, a od žena se zahtijeva da svoj identitet spoje s identitetom muškaraca. Pripovjedačica pristaje dati muškarcu jednu gvineju za zajedničke ciljeve sprječavanja rata i pravdu i jednakost i slobodu muškaraca i žena, ali se odbija uključiti u njegovo društvo – žene će raditi za ciljeve toga istog društva, ali djelujući izvan njega.

Kćeri obrazovanih muškaraca trebaju osnovati vlastito društvo, Društvo autsajdera. To će se društvo na svoj način boriti za jednakost, pravdu i slobodu – a osnovno je pravilo da se ne će rabiti nikakvo vojno oružje. Žene trebaju djelovati na načelu „ravnodušnosti“. Budući da

ratovanje pripisuje spolnoj značajki, Woolf smatra da „bez rata, one se odlike muškosti koje se razvijaju u borbi više neće moći izražavati“ (Woolf, 2004: 163) pa će se muškarci, s obzirom na žensku ravnodušnost, morati sami pozabaviti svojim nagonom. Nadalje, pojam domoljublja za muškarce i žene ne predstavlja isto. Autsajdericama pojam „naša zemlja“ ne predstavlja ništa sveto jer su u istoj toj zemlji zakonski i zbiljski potlačene, marginalizirane i degradirane. Autsajderica misli: „Ja kao žena zapravo nemam zemlje. Kao žena ja ne želim imati zemlju. Meni je, kao ženi, moja zemlja cijeli svijet.“ (Woolf, 2004: 165)

Društvo autsajdera promicat će pravo na profesije žena, zarađivat će za život i truditi se stvarati nove profesije, a pokušat će se izboriti za dobivanje nadnica za žene kojima je profesija brak i majčinstvo. Načelo pasivnosti radi aktivnoga djelovanja primijenit će se i na primjeru Crkve – vjerski duh koji je podjarmljen treba osloboditi kritizirajući religiju, pa ako je potrebno i osnivanjem nove religije. Postojeću Crkvu treba kritizirati izbivanjem iz nje – nenazočnost žena rječito će govoriti o njihovu stavu o Crkvi. U isto vrijeme profesija religije stoji iznad svih drugih profesija. Religija, znanost, obrazovanje, pravosuđe – u svim tim javnim područjima društva žene su i dalje autsajderi, a privatno područje, koje se ženama nameće kao poželjno, potpuno je marginalizirano i bez značenja. Ovakvu podjelu nameće i fašizam. Pripovjedačica zaključuje kako su javni i privatni svijet neraskidivo povezani i tiranija jednoga svijeta neminovno znači i tiraniju drugoga. U zajedničkome cilju zagovaranja „prava svih – svih muškaraca i žena – na čast velikog načela pravednosti i jednakosti i slobode u njihovim osobnostima“ (Woolf, 2004: 206) pripovjedačica se odlučuje dati i treću gvineju kao dar i tako objediniti ovaj cilj kojemu se pridružuju i promicanje sveučilišnoga obrazovanja žena i njihovo zapošljavanje u strukama.

U ovoj raspravi Virginia Woolf iznijela je oštre stavove i kritike postojećega stanja u Engleskoj ne štedeći niti jedan dio društva: Crkva, politika, pravosuđe, obrazovanje, kultura, mediji, vojska i državna uprava, svi su oni nespremni za borbu protiv fašizma koji je pred vratima. Esej je istodobno žestoka kritika patrijarhata i odnosa prema ženama u okviru takvoga društvenog ustroja. Feminizam, odnosno borba za prava žena

usko je povezana s autoričnim pacifizmom (iako je ona podupirala i sufražetski pokret) pa se ženama kao najbolji način suprotstavljanja agresivnosti i borbenosti preporučuje pasivan stav radi aktivnoga djelovanja. Woolf je odrješita u osudi i analizi fašističke ideologije kao i u čvrstoći stava kako podjela na mušku i žensku životnu sferu produbljuje mušku želju za nasiljem. Njezina radikalna tvrdnja da su fašizam i patrijarhat istoga roda te usporedba sv. Pavla s nacistima, svećenika s diktatorima, potkrijepljene novinskim isječcima, citatima i autentičnim izjavama, predstavljale su iznimnu hrabrost u tadanje doba, a vjerojatno bi i danas izazvale žestoke raspre u svakome društvu. Više kao prijedlog nego kao konačno rješenje Woolf nudi posebno društvo žena aktivistkinja. Društvo autsajdera odriče se grupne solidarnosti u korist individualne svijesti i nepristranoga mišljenja. Odbijanje priključivanja povorci odličnika te odbijanje slave i hvale zapravo je osobni stav Virginije Woolf koja je u životu odbila nekoliko državnih počasti te promicala status „marginalki“, žena koje ne prostituiraju svoj um i tako zadržavaju svoj intelektualni integritet.⁶ Naravno, ne trebamo zaboraviti i pomalo privilegirani status autorice koja je, osim što je bila materijalno osigurana, imala i vlastitu tiskaru u kojoj je mogla bez cenzure objaviti sve što je htjela. Na *Tri gvineje* ne bi trebalo gledati kao na politički manifest – bez obzira na žestoke kritike svih društvenih područja, ovaj tekst, koji ukazuje na malignu bolest društva i države u praskozorje Drugoga svjetskog rata, ipak funkcionira kao utopijska meditacija jer se činjenice, statistički podatci i citati stalno gube u vizionarskoj kontemplaciji kakav bi život mogao biti i kakvo bi društvo bilo kada ne bi bilo egoizma, kada bi svaki pojedinac zadržavao svoj jedinstveni identitet, a u isto vrijeme tvorio nedjeljivu cjelinu sa zajednicom (Lee, 1999: 419). Michael Rosenthal predlaže da se esej čita poput moralnoga traktata koji na vidjelo donosi korumpirane vrijednosti i institucije kulture te nudi alternativnu viziju zasnovanu na načelima pravde, jednakosti i slobode. Društvo autsajdera ne predstavlja realističnu slamku spasa, nego više pojam ideala kako bi individualci

6 V. Woolf odbila je mnoštvo nagrada, između ostalih Clark Lectures 1932., predsjedništvo PEN kluba 1934., Companion of Honour 1935., dva počasna doktorata te članstvo u London Library Committe 1940. godine.

mogli funkcionirati u društvu. Bez obzira na negativan stav prema muškosti, *Tri gvineje* nije običan ženski prosvjed. Esej je ponajprije prosvjed koji se odlikuje posebno istančanim senzibilitetom protiv pretpostavaka u društvu kojim vladaju nagoni i nestvarna odanost. Naglašena negativna strana jednoga spola u odnosu na drugi dopušta Virginiji Woolf razvijanje moralnoga protuotrova na snažan i jasan način, u čemu ona potpuno uspijeva (Rosenthal, 1979: 242-243).

Tri gvineje esej su koji je po tonu kudikamo oštiji od svih ostalih djela Virginije Woolf. Ton je gorak, oštar i ubojit, na trenutke i svađalački. Nema one fine ironije i simbolike koja je prisutna u *Vlastitoj sobi*, pa je i recepcija ovih dvaju eseja od početka bila različita. Dok je *Vlastita soba* bila odmah na prvi pogled dopadljiva, uglađena te je vrlo brzo dobila status feminističke rasprave, *Tri gvineje* doživjele su podsmjeh i primljene su s istom dozom isključivosti kakva je prisutna i u eseju. U ovome eseju nema uglađenosti ni želje za dopadljivošću; *Tri gvineje* kudikamo su afirmativnije i revolucionarnije od *Vlastite sobe*. Tridesetih godina dvadesetoga stoljeća odnos između umjetnosti i politike bio je u sve dubljoj korelaciji, propaganda se uvlači u umjetničke tekstove, umjetnike se napada zbog pacifističkih stavova, politika ulazi u život ljudi bez obzira željeli oni to ili ne. *Tri gvineje* nastale su u ozračju ovakve atmosfere i odražavaju autoričino gnušanje zbog političke propagande u civilizaciji kojom upravljaju muškarci. Potkraj pisanja eseja u Španjolskom je građanskom ratu, kao vozač sanitetskoga vozila, poginuo Julian Bell, sin Virginijine sestre Vanesse i Clivea Bella. Virginia Woolf bila je iznimno potresena, poglavito zato što je smatrala da je ta smrt besmislena, što ju je potaknulo da se još i većom snagom odupire ideji rata i ratovanju uopće.

Iako je esej pisan i pripreman nekoliko godina, on na prvi pogled izgleda kao da je napisan u jednome dahu. Iza same forme eseja, njegova epistolarnog oblika u kojem pripovjedačica odgovara na tri pisma koja je primila od različitih osoba, stoji iznimno promišljen postupak. Na ovaj način Woolf postiže dojam bliskosti, neformalnoga razgovora gdje s jedne strane stoji pripovjedačica, a s druge je strane osoba kojoj je pismo upućeno. Fikcionalni oblik eseja povezan je s mnoštvom

nefikcionalnih, odnosno autentičnih citata, isječaka iz novina, dijelova raznih publikacija za koje je u bilješkama i izvorima na kraju svakoga poglavlja navedeno odakle su citirani. Te podatke Woolf je marljivo skupljala nekoliko godina, brižljivo ih sortirajući i čekajući trenutak kada će ih uporabiti kao argumente. Citati ponekad djeluju zaista uvrjedljivo, često su tematski posloženi jedan do drugoga (sjetimo se teksta o ženama iz njemačkoga fašističkog teksta i teksta iz Engleske) i bez obzira jesu li istrgnuti iz konteksta ili zaista odražavaju nečije stavove, djeluju provokativno, potiču na komentare, podsmijeh, a nekad i ljutnju. Bez obzira na eksplicitnost ideja, ostaje ipak dojam da je Woolf neke stvari ostavila pomalo skrivene, ma koliko iznenađujuće one bile. Usporedbe sv. Pavla s nacistima („Također je bio muževan i dominantan tip tako poznat u današnje vrijeme u Njemačkoj, pa su za zadovoljenje njegove želje nužni podčinjena rasa ili spol“) ili svećenika s diktatorima, provučene su u bilješkama, napisane sitnim slovima, skrivene, ali strahovito ubojite, iznenađujuće i neočekivane.

Tekst je potkrijepljen s pet fotografija na kojima se u svečanim odorama kočopere odličnici, suvremenici Virginije Woolf: general, rektor, sudac i nadbiskup. Istodobno na više mjesta u svim trima dijelovima eseja spominju se fotografije tijela poginule djece i porušenih kuća koje španjolska vlada šalje dva puta tjedno. Tih fotografija nema, ali njihov detaljan opis izražajni je od same slike. Ono što je najvažnije za ove autentične fotografije, krajnje promišljeno umetnute u tekst, zapravo je odsutnost ratnih fotografija iz Španjolske na kojima bjesni rat. S jedne strane Woolf u tekstu spominje stravične fotografije o poginulima u ratu, a s druge u isti taj tekst ubacuje, u istome kontekstu, gotovo groteskno komične fotografije državnih dostojanstvenika o kojima ne govori ni riječi. Pridometnute fotografije više govore o onim fotografijama kojih nema nego o prikazanima. Također stalno podsjećanje na fotografije iz Španjolskoga rata vode samu radnju eseja dalje.

Vlastita soba puna je šutnje, prekinutih misli i rečenica, točkica i crtica, a elipse, nedovršene misli i rečenice česte su i u eseju *Tri gvineje*. Nekada autorica započne jednu misao, ali je ostavi nedovršenu i tako poziva čitatelja na razmišljanje. Također, često nakon što ustanovi

jednu, naoko točnu činjenicu, ona ima nešto potpuno suprotno reći, ali kao da oklijeva, ostavlja misao nedorečenu. Kao i u *Vlastitoj sobi* i *Godinama*, tekst je pun pitanja za koja se očekuje da čitatelj sam pokuša pronaći odgovor na njih, ili odgovora jednostavno nema. Ispod površine odrješitoga, pomalo isključivoga tona eseja osjeća se nemoć, frustracija, beznade. Česti preokreti u razmišljanjima, neodlučnost u dodjeli samih gvineja, postavljanje uvjeta pa odustajanje od njih, uključivanje u društvo autsajdera, pa i samo trogodišnje čekanje odgovora da se nešto riješi samo od sebe, sve su to postupci koji ukazuju na tešku opću situaciju i osjećaj pomalo izgubljene bitke.

Bez obzira na stanje beznadnosti, *Tri Gvineje* predlažu formiranje novoga društva, nove, humanije civilizacije koja će povezati žene i muškarce u zajedničkim ciljevima i borbi ne samo protiv vanjskih tirana i diktatora nego i protiv tiranije koja vlada iznutra, unutar granica nacije, imperije, rase, spola i klase. Ako ne promatramo ovaj esej kao utopijsku fantaziju nego kao pokušaj humanoga napretka iz staroga svijeta prema novomu, boljem svijetu razuma i pravde, onda je Woolf ispunila svoju prvobitnu ideju o slijedu promjena „seksualnog života žena“ od *Pargitera* i kraja devetnaestoga stoljeća do predratnoga doba. U *Tri gvineje* eksplicitno je i činjenično prikazala društvenu i gospodarsku tiraniju kao osnovni uzrok cenzure, autocenzure i represije. Tri dragocjene gvineje potrošene su u trima različitim smjerovima, ali za jedan zajednički cilj, protiv ideje kolektivnoga nasilja i radi jačanja gospodarske i društvene snage koja će se boriti protiv tiranije i žrtvovanja.

Recepcija *Tri gvineje* neposredno nakon tiskanja bila je oštra u istoj mjeri kao što je i sam esej. Aktivistkinje su ga odmah prihvatile, ali od muške publike nije bilo pozitivnoga odziva. Test se nije svidio ni Virginijim prijateljima. Maynard Keynes za esej je napisao da je „budalast“, Nigel Nichols kao „zbrkan, [...] ni trezven, ni racionalan“, a Quentin Bell je knjigu okarakterizirao kao „čudnu“. On je potpuno pogrešnim okarakterizirao pokušaj Virginije Woolf da raspravu o ženama poveže s „daleko mučnijim i hitnijim pitanjem rata i fašizma“ (Lee, 1999: 421-422). Očito u to vrijeme općega straha i osjećaja nemoći senzibilitet za pitanja žena nije postojao niti u tolikoj mjeri da bi se ozbiljnije razmotrio pa se

tekst shvaćao doslovno, svadalački i s puno gnjeva. U svakome slučaju ovaj esej nikoga nije ostavljao ravnodušnim.

Ono što je često prigovarano Virginiji Woolf i inače jest – to da je bila član društvene elite svoga doba – prisutno je i pri vrjednovanju ovoga eseja. Sama ideja o „kćerima obrazovanih muškaraca“ zapravo stvara klasnu razliku, a zaposlene žene iz nižih slojeva dijelile su iste, ako ne i veće probleme od žena iz više klase. Agnes Smith, nezaposlena tekstilna radnica i tadanja kandidatkinja Laburističke stranke za lokalnu upravu, podržala je *Tri gvineje*, ali je tražila da se ženama pomogne da postanu ono od čega su bile daleko, a to su „slobodni građani“. Ona se slagala s idejom da je muška „infantilna fiksacija“ razlog društvenoj opresiji žena. U isto je vrijeme predbacivala Woolf preveliko usmjerenja na žene koje su materijalno osigurane. Kada bi radnice u tvornicama odbile raditi i zarađivati, skapale bi od gladi i one i njihove obitelji. Smith je ponudila da napiše sličan esej, ali s motrišta zaposlenih žena; težište bi bilo na stjecanju gospodarske slobode te na pristupu knjigama i druženju s obrazovanim ljudima. Woolf je uvažila njezine kritike i ponudila pomoć te je predložila Smith da napisani tekst pošalje njihovoj izdavačkoj kući. Tekst je objavljen tri godine nakon smrti Virginije Woolf.⁷

Govoreći o društvu autsajdera, Woolf s jedne strane zaboravlja da je ona u određenome smislu i insajder, ima privilegije koje su većini žena nedostupne: bila je materijalno neovisna, mogla se nesmetano baviti onim što bi neki nazvali i hobbijem, a posjedovanje obiteljske tiskare omogućivalo joj je plasiranje svojih tekstova. S druge strane ne treba zaboraviti da je rasla u sjeni dominantnoga oca, braća su joj se školovala na prestižnim koledžima, kroz kuću su im prolazili vodeći umjetnici i intelektualci toga doba i nedvojbeno je da se ona u takvu okružju morala osjećati inferiorno. Početci pisanja za tisak bili su obilježeni cenzurom i nesigurnošću, a nametnuta autocenzura o kojoj je tako mnogo pisala i borila se protiv nje osjećala se u njezinim djelima do kraja života.⁸ Po-

7 Eseg A. Smith *A Worker's View of the Wool Textile Industry* izašao je 1944. godine u izdanju Hillcroft Studies. C. Froula, *Virginia Woolf and the Bloomsbury Avant-Garde. War – Civilization – Modernity*, Columbia University Press, New York, 2004.

8 Julia Briggs piše da je Woolf u rasnome i klasnome smislu bila insajder, a u pogledu rodnoga pitanja osjećala se kao autsajder pa je cijeli esej intoniran u tome smjeru. (Briggs, 2005: 329).

sebnoga senzibiliteta, Woolf je društvenu i političku situaciju krajem tridesetih godina dvadesetoga stoljeća doživljavala kao krajnje neprijateljsku, a osjećaj opće nemoći, osobito kao pripadnice ženskoga spola, nagnao ju je na ukazivanje na goruće probleme i poziv za njihovim rješavanjem.

Strah od nadolazećega rata u Virginiji Woolf pobudio je jake osjećaje koji su potakli na postavljanje mnogih pitanja relevantnih i u današnje doba: otvoreni razgovori o radu, usporedba vrijednosti, plaćeni rad u kućanstvu, porodiljni odmor, dječji doplatak, jednake plaće za jednak rad, spolna diskriminacija i ugnjetavanje, uloga spola i roda u ratnim uvjetima te neprestana borba žena za demokratska i gospodarska prava – aktualni su i u današnjem trenutku. *Tri gvineje* esej je koji je potaknuo i otvorio put zajedničkoj feminističkoj politici: politički, gospodarski i društveni izazovi i danas stoje pred ženama i muškarcima te pitanje rase, religije, klase i nacije u stalnoj svjetskoj borbi protiv razlika, u borbi koja se vodi razgovorom, a ne nasiljem.

Literatura

- BLAU DUPLESSIS, RACHEL (1985) *Writing beyond the Ending: Narrative Strategies of Twentieth-Century Women Writers*, Bloomington: Indiana University Press.
- BRIGGS, JULIA (2005) *Virginia Woolf: An Inner Life*, London: Penguin Books.
- ČALE FELDMAN, LADA (2004) „Feminizam i diktatori: gle, kako gore!“, in: WOOLF, VIRGINIA, *Tri gvineje*, prev. Marijana Leustek, Zagreb: Centar za ženske studije-Zagreb, pp. 247-260.
- FROULA, CHRISTINE (2004) *Virginia Woolf and the Bloomsbury Avant-Garde: War – Civilization – Modernity*, New York: Columbia University Press.
- LANSER, SUSAN S. (2002) „Ka feminističkoj naratologiji“, prev. B. Dojčinović Nešić, *Genero, časopis za feminističku teoriju*, Beograd: Centar za ženske studije, 1: 81-99.

- LEE, HERMIONE (1999) *Virginia Woolf*, New York: Vintage Books.
- ROSENTHAL, MICHAEL (1979) *Virginia Woolf*, London – Henley: Routledge & Kegan Paul.
- WOOLF, VIRGINIA (1946) *Godine*, prev. Josip Torbarina, Zagreb: Matica hrvatska.
- WOOLF, VIRGINIA (2003) *Vlastita soba*, prev. Iva Grgić, Zagreb: Centar za ženske studije – Zagreb.
- WOOLF, VIRGINIA (2004) *Tri gvineje*, prev. Marijana Leustek, Zagreb: Centar za ženske studije – Zagreb.